شانۆی نەتەوەیی کورد

(سەرەتایەک بۆ دامەزراندنی ناسنامە)

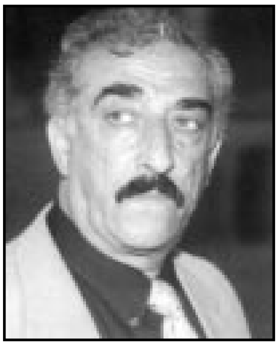

سەباح عەبدولڕەحمان

هەر لەسەردەمی ئاشنابوون بەناوی شانۆی فینیقی و فیرعۆنی و گریک و کلاسیکی ئیتالی تا ئەمڕۆی ڕۆژگاری بەجیهانی بوون ناکرێ باس لە خسڵەت و ڕواڵەت و شێوازو ڕوخساری هونەری شانۆ بکرێ بەدەر لە زەمینەی ڕیاڵی جوگرافی «بەمانای خاک» و مێژوویی «بەمانای پانتایی زەمەن» و کۆمەڵایەتی «بەمانای ڕووداو و کەسایەتی و دابونەریت..» ئەمانەش هەمووی لەژێر چەتری ڕامیاری ئەو سەردەمە کە چوارچێوەی ئایدیالۆژی و تێڕوانین و لێکدانەوەکان دەستنیشان دەکەن.. بێگۆمان ئەو هەموو پێکهاتەیەش تایبەتمەندییەکی خۆی هەیە کە دەکرێ ببێتە ناونیشان و شوناسێکی نەتەوەیی لەگەڵ شوناسی نەتەوەیەکی تر، جیاوازی و ڕوخسار پیشان بدات. بۆ نموونە ئەگەر «گریک» خاوەنی مێژوویەکی تۆمارکراوی زیندوو نەبوانا لەمیانەی چەندین فەیلەسووف و زاناو داناو پاڵەوانی نەتەوەیی و سروت و یاسای ئاینی، ئەوە بێگومان نە دەکەوتنە خانەی ڕابەرایەتی دامەزراندنی شانۆ لەجیهان وەک پێویستییەکی شارستانی کە سیاسەت و ڕژێم و کیانی حوکمڕانی پەیڕەو و پیادەی کردووە. وەک دەرفەتێک بۆ گوزارشت و گەشەپێدانی ژیانی خەڵک و گونجاندنی پێوەندییەکان لەنێوان چین و توێژی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە. کەواتە بوونی (شانۆی گریک) بەو ڕوخسارە تایبەتمەندییە

دەرئەنجامی ئەو هەموو تیۆرانەیە کە سوکرات و ئەفلاتوون و تیسیپس و ئەنجیلۆس و سۆفۆکلیس و یورپیدس و...تاد. کردوویانە بە بنچینەی دارشتنی بەرنامەو یاسای شانۆیەک ڕەنگدانەوەو خوێندنەوەیەکی ڕوون و ئاشکرا بۆ قۆناغ و دیدو تێڕوانین و حەزو ویستی تاک و کۆمەڵی ئەو سەردەمە بکات کە لەپێکهاتەکەی کولتوور و مێژوویەک بۆ ئەم شانۆیە مەزنە وەک هەگبەیەکی دەوڵەمەند بۆ مرۆڤایەتی ماوەتەوە. ئەسخیلۆس کە یەکێکە لە سێ کوچکەی بونیادی شانۆی گریک، بەوپەڕی دڵسۆزی و وردبینییەوە تیشک دەخاتە سەر سەرکەوتنەکانی گریک لەبواری جەنگ و بەجوانترین شێوە ژیان و وێژەو کولتووری میللەتەکەی بەرجەستە دەکات، لەمیانەی ئەو تێکستانەی کە پاڵەوانی هەریەکەیان لایەنێکی پیشان دەدا وەک پریکلیس و لامبروس و سلامیس و نلوسیکا... بەهەمان شێوەو بەوپەڕی نیشتمانپەروەرییەوە سۆفوکلیسی هاوتای کە بەدووەم کەسی مەزنی مەرگەساتی یۆنانی کۆن دەژمێردرێت لەسەدەی پێنجەمی پێش زاییندا ئەو سەردەمەی کە شاری ئەسینا بەگەشەسەندووترین ڕۆژانی لەقەڵەم دراوە، هەروەها لەپیادەکردنی حوکمڕانی دیموکراسی گەیشتۆتە ترۆپکە و سەرەڕای ئەوەی کە بەهێزترین و دەوڵەمەندترین شاری یۆنان بووە و کاریگەری لەسەر بیروئەدەبیاتی هزرمەندان و هونەرمەندان هەبووە کە

بەدڵسۆزییەوە خۆیان بە بەشێکی ئەم سیستەمە داناوە و پەرۆش بووینە بۆ قوربانیدان لەپێناو خاک و نیشتیمان و بەپێی پرەنسیبی ڕژێم و بەهەموو ڕاستگۆییەکەوە کاریان لەسەر ئەوە کردووە کە گەورەیی و سەروەری وڵات و دیموکراسییەت بکەنە درووشم لە نووسینەکانیاندا، ئەوەتا سۆفۆکلیس لەشانۆنامەی «ئۆدیبۆس لەکۆلۆنۆس» بەوپەڕی ئەفراندنەوە ئەو گەڕەکە وەسف دەکات بەجوانی کە تێدا لەدایک بووە وەک نیشانەیەک بۆ خۆبەستنەوە بەخۆشەویستنی خاک و نیشتمان و ئینتیمای نەتەوەیی.

شانۆگەری «هەبوو نەبوو» دەرهێنانی سەباح عەبدولڕەحمان – ١٩٨١

هەر سێ کەڵەنووسەری بەناوبانگی گریک «ئەسخیلۆس و سۆفۆکلیس ویۆرپیدس» لەبەرهەم و گەنجینەیاندا بایەخ بەمێژووی کولتوورو دابونەریت و بەها کۆمەڵایەتییەکان دەدەن بۆ تیشک خستنە سەر ژیانی سەردەمی خۆیان لەمەشدا باری زانیاری و ئایینی و ژیاریی و هەستی نەتەوەیی و نیشتمانیان دەردەکەوێ کە دەبێتە ئاوێنەی ئاستی پەرەسەندنی هونەری و کولتووریان. ئەگەر بۆ هەمان مەبەستی ناونیشانی ئەم لێکۆڵینەوەیە لەبنج و بنەوانی دروستبوونی شانۆی نەتەوەیی بکۆڵینەوە، ئەوا بێگومان لەمێژووی (٣٠٠٠) ساڵ «پ. ز» فیرعۆنییەکان لەخاکی میسر بە هەمان شێوە مێژووی تۆمارکراوە بەو بەڵگانەی کە لەسەر نەخش و گەلای قامیش دۆزراونەتەوە سەبارەت بەو ئاهەنگانەی کە لەجەژنی ئۆزیرۆس ئاهەنگسازی و سرووتی بۆ کراوە لەماوەی هەژدە ڕۆژدا کە لەکێلانی زەوییەوە دەستی پێکردووە تا ڕۆژی دروێنە وەک هێمایەک بۆ ژیانەوەی خواوەند پاش مردنی. کەواتە شارستانیەتی فینیقیش بەهەمان شێواز گوزارشتی لەچەسپاندنی ڕاستییەکان کردووە، بەڵام بەتایبەتمەندی سەردەمی خۆی و نەتەوەکە و دابونەریتەکانی و خاک و بڕوا ئایینیەکانی کە بوونەتە پێکهاتەی ڕوخسارێکی جیاواز لەگەڵ شانۆی گریکدا.. شیتەڵکردنەوەی دوو نموونەی سەرەوە ئەمەمان بۆ دەسەلمێنێ کە هیچ میللەتێک ناتوانێ ناوی خۆی بخاتە پاڵ بزاڤی شانۆ وەک ناسنامە، ئەگەر سەکۆیەکی پڕ لە گوتاری کولتووری و مێژوویی و ڕووداو و بەسەرهاتی گەورەو دیارو بەرچاوی ئەوتۆی نەبێت کە بەدەیان کەسایەتی و پاڵەوان، زاناو داناو فەیلەسوف و بیرمەندو نووسەرو هونەرمەندی ناوداری گرتبێتە خۆی. وەک چۆن لەمێژووی شانۆی ئینگلیزیدا باس لەو بڕیارەی «ئەلینرابیت»ی شاژن دەکرێت کە دژ بە نووسەری بەناوبانگ شەکسپیر دەری کرد بۆ قەدەغە کردنی نمایشی شانۆگەری «ریکاردۆسی دووەم» کە باس لەچۆنیەتی لادانی ئەم شایە دەکات لەسەرتەختی شاهانە. ئەم هەڵوێستەی شەکسپیر لەسەردەمی خۆیدا ئەمە دووپات دەکاتەوە، کە شانۆ بەشێک بووە لەچارەسەرکردنی کێشە ڕامیارییەکانی ئەم کاتە کە بریتی بوون لە ئاژاوە و جەنگی ناوخۆ و ناکۆکی تیرەگەری و ئایینی لەسەرەتای سەدەی سێزدەیەم تا ناوەڕاستی سەدەی پازدەیەم. شەکسپیر لەم دەقەدا ویستوویەتی وێنایی دەوڵەت بکات کە لەژێر باری دابەشبوونی دەسەڵات و ململانێی دووهێز کە چۆن مەترسی ڕووخان و نائارامی دروست دەکەن... ڕەنگە نووسەرێکی کورد بتوانێ بەدەقاندەقکردنی ئەم تێکستەی شەکسپیرو وەرگێرانی بۆ زمانی کوردی زۆر شێوەو چەشنی ڕووداوەکان بکاتە هاوشێوەو بەسەرهاتی ئێمە لەقۆناغێکدا. تارادەیەکیش ڕەنگە هەست و ویژدانی بینەری کوردیش. بورووژێنێ لەو خاڵانەی کە نزیکمان دەکاتەوە لەو مەرگەساتانەی کە لە کۆ عەقڵی گشتیدا هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەم دەقە نابێتە موڵکی یەکاویەکی شانۆی کوردی و ناخرێتە خانەی شانۆی ناسنامە، چونکە نووسین و وەرگێڕان و ئامادەکردن، هەرچەندە سەرکەوتووش بن وەک هەوڵی نوێکاری و مۆدێرن یا لەجۆری نمایش و شێوازی ئەدەبی و قوتابخانە، ناچنەوە سەرناسنامە، بەڵکو دێنە ڕیزی بزاوتی شانۆیی کە هەموو دنیا ڕۆڵی تێدا دەبینێ. لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کە دامەزراندنی شانۆی کوردی بەناسنامە پرۆژەیەکی نەتەوەییە و ئەکادیمی ئامێزەو تەنیا بەکۆشش و هەوڵی پسپۆرو شارەزایانی ئەم بوارە نایەتە ئاراوە، بەڵکو

شانۆگەری «مرۆڤ و ئازارەکانی» دەرهێنانی سەباح عەبدولڕەحمان - ١٩٨١

پێویستی بەپشتگیری گەلێک لە دامودەزگا هەیە وەک کۆڕی زانیاری کورد و نووسەران و مێژوونووسان و زانایان و پسپۆڕانی شوێنەوار و...تاد بۆ یەکلاکردنەوەی ئەم ئاراستانەی کە ئەوە دەسەلمێنن کە ئەدەبیاتی کوردی تا چەند ئاشنا بووە بەهونەری شانۆ لەسەرتاپای کوردستان، پێویستمان بەلێکۆڵینەوە دەبێت بۆ دەوردانی ئەو زانیاریانە کە دەبنە بنچینە بۆ دەستپێکی ئەم پرۆژەیە.. ئێمە خاوەن بزاوتێکی شانۆیین، بۆمان هەیە کە هەوڵ بۆ ناسنامەی شانۆیی بدەین.. خاوەن خاکین.. خاوەن زمان و کولتوورو کەلەپوور و چەندین ڕەگەزی پیرۆزی ئایینین هەموو ئەو کەرستانەمان هەیە کە بیئاخنینە نێو پێکهاتەی شانۆی نەتەوەیی ڕوخساردارو تایبەتمەند، لەسەرووی هەمووشیانەوە ئەمڕۆ دەستڕۆیی دەسەڵات و ئازادیمان بەدەستەوەیە، تەنیا پێویستمان بەگیانی دیموکراسی و عەقڵی شارستانییە کە بەکاری بێنین بۆ دامەزراندنی ئەم پرۆژەیە. هەر بۆ شیتەڵکردنەوەی ئەم بۆچوونە، دەتوانین دەقی «ڕۆمیۆ جولێت»ی شەکسپیر و «مەم و زین»ی ئەحمەدی خانی وەک سیمبولێک بە بەراورد بێنینەوە کە هەموو ئەو مەرج و ڕواڵەتانە دەگرنە خۆیان و شایستەن ببنە ناسنامە بۆ نەتەوەیەک کە هەردوو بابەتیش بیرۆکەی خۆشەویستی و سوارچاکی و وەفاداری کردۆتە برڕبڕەی بونیادی درامی.. بەڵام هەریەکەو تایبەتمەندییەکی زۆر جیاوازیان هەیە، چونکە لە پشت ڕووداوەکان دوو ئایدیۆلۆژیا و دوو کەش و دوو کۆمەڵگەو دوو فەرهەنگی دابونەریت و ئایین و جلوبەرگ و دوو شێوازی چارەسەکردن کە لەدووگیان و ڕوحیەتی جیاواز هەڵقوڵاون، کەواتە ئەگەر شاکارێکی وەک مەم و زین بە لێکۆڵینەوە و دوور لە شێواندن بکرێتە پرۆژەی تێکستێکی شانۆیی، پێم وایە لە هەر مۆزەخانەیەک بێت لەجیهان لە غەیری ناسنامەی کوردی، هیچ ناونیشانێکی تر وەرناگرێ.. ئەمە و جگە لەو هەموو بەسەرهاتانەی کە کوردی گرتۆتەوە و هاوشێوەشی نییە وەک مەرگەساتی هەڵەبجەو کیمیاباران و ئەنفالەکان کە یەک پارچە هەمووی کەرستەی دراماتیکین و دەکرێنە دەیان تێکستی شانۆیی سەرسوڕهێنەر کە شایەنی ناسنامەی کورد بێ و بەدەقی کوردی بخوێندرێنەوە و ژیانی سەدان شاعیرو بلیمەت و شۆڕشگێڕو هزرمەندو هونەرمەندی گەورەی ئەم میللەتە کە پڕن لەبەسەرهات و کەلەپوورو دابونەریتی بەهادار کە جۆرێک لەسیستەمی ژیانی کوردەواری دەخاتەڕوو و دەیکاتە هێڵی درامی ئەو میللەتەو سەدان شێوەی جلوبەرگ و پۆشاک و کەرەستەی ناو ماڵ و خواردن و نووستن و هاتوچۆی دەخرێتە ناو بۆ ڕازاندنەوەیەکی تایبەت بەکورد کە میللەتێکی دەوڵەمەندە بەسرووت و بەها ئاینییەکانی لە زرادەشتییەوە تا دەگاتە ئیسلام.

پراکتیزەکردنی ئەم جۆرە بەرنامەیە پێویستی بەدەزگایەکی تایبەتە بۆ بەڵگاندنی هەموو تێکست و پاپەند بەشانۆیی و ئەو ناوەڕۆکانەی کە سیمای شانۆیی لێ بەدەردەکەوێ هەتا بگرە لێکۆڵینەوە ڕەخنە ئامێزەکانیش سوودی خۆیان دەبێ بۆ هەڵسەنگاندن و پێداچوونەوە. ئەوەی کە باسم کرد هێڵە گشتییەکانی پرۆژەی ناوبراوە بەهیوای ئەوە لە نووسینێکی ئایندەدا بە وردی و بەدرێژی بچمە ناویەکەیەکەی ئەو خاڵانەی، کە دەمانگوازێتەوە بۆ قۆناغی پەرەپێدانی شانۆیەکی نەتەوەیی بەناوی کورد..❖

سەرچاوەکان

....

ژمارە (٢٥ و٢٨)ی گۆڤاری شانۆ ساڵی (١٩٦٦).